I. I. U.
II
1049
L

N. Iorga

ADMINISTRAȚIA DE IERI ȘI ADMINISTRAȚIA DE MÂNE

Conferință ținută la
5 Novembre 1928

(din ciclul organisat de Școala
de Științe de Stat din București)

BUCUREȘTI
—
Editura Școalei Superioare de Științe de Stat
1929.

N. Iorga

ADMINISTRAȚIA DE IERI ȘI ADMINISTRAȚIA DE MÂNE

Conferință ținută la
5 Novembre 1928

(din ciclul organisat de Școala
de Științe de Stat din București)

BUCUREȘTI
—
Editura Școalei Superioare de Științe de Stat
1929.

II 1049 L

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ
BUCUREȘTI
BIBLIOTECA ... ORGA
Cota
Inventar 61050

BIBLIOTECA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÂNE

Administrația de ieri și administrația de mâne

Conferință ținută de d. prof. N. IORGA, la 5 Decembre 1928, în ciclul organisat de Școala de Științe de Stat din București.

(Aplause unanime prelungite în timp de cinci minute întâmpină pe autor).

Onorat auditoriu,

Cred că n'am vorbit niciodată în această măreață sală și rare ori înaintea unui auditoriu așa de numeros și așa de prietenesc. (Aplause repetate). Așa încât conferința mea— căreia nu-i atribuiu nicio importanță — ar putea să fie mai slabă decât cum ar fi fost dacă vorbiam în condițiuni mai modeste, în fața unui auditoriu mai mic și într'o sală mai puțin imposantă decât în acest magnific amfiteatru.

Onorat auditoriu,

Atunci când colegul mieu — și pot să adaog: fostul mieu elev—, d. Andrei Rădulescu, care este represintantul științei dreptului la Academia Română (aplause), mi-a propus să dau o conferință, aici, ne-am gândit amândoi: care ar putea să fie subiectul, pe care și d-v., să-l primiți cu interes și care să se lege și cu studiile d-v.

Atunci amândoi am primit o temă, care este foarte grea şi de care nu aş fi îndrăznit să mă apropiiu dacă nu aş avea o experienţă lungă de istoric şi o experienţă aproape tot aşa de îndelungată de fabricant de legi sau de asistent la fabricarea legilor. Şi atunci am ales un subiect în legătură cu studiile d-v.: „administraţia de ieri şi administraţia de mâne".

Să ne înţelegem însă asupra termenilor. „Ieri" nu înseamnează propriu-zis ieri, ci însemnează un „ieri" foarte vechiu, un „ieri" care datează, să spunem, d'inaintea Regulamentului Organic.

Regulamentul Organic este cea d'intâiu cămaşă de forţă în care a fost pus sufletul românesc. Până la Regulamentul Organic am trăit noi, de la Regulamentul Organic am trăit atât cât au putut supravieţui vechile noastre instituţii, de o lungă şi, după mine, fericită tradiţie.

Iar acest „mâne" să dea Dumnezeu să fie cât mai apropiat, dar acest „mâne" poate să zăbovească până în momentul când se va înţelege că o societate vie nu mai poate să trăiască în forme moarte, care au fost aduse de aiurea.

Orânduirea noastră administrativă este alcătuită dintr'o serie de forme împrumutate. Aceste forme le-am acceptat în credinţa că prin ele ni sporim viaţa noastră tradiţională. N'am putut crea cu ele o realitate, aşa că ne găsim încă în faţa unei mari enigme. Cred că partea a doua a acestei conferinţe va fi acceptată cu mai puţină convingere, după ce istoricul, care am izbutit să fiu, vă va înfăţişa partea cea veche. Partea aceasta este un domeniu în care se poate să am mai puţini sorţi de acceptare din partea opiniei publice. Dar ştiu ceva în ceia ce priveşte trecutul poporului românesc. Şi, ştiind ceva,

să-mi dați voie să vă înfățișez ce a fost administrația noastră de odinioară.

Intăiu, „administrație" este un cuvânt foarte nou, Administrație, administrator aparțin secolului al XIX-lea, și, dacă s'ar întreba cineva de unde am împrumutat noi vocabularul, orice cercetător al adevăratelor instituții francese va răspunde că el aparține spiritului filosofic din Franța în secolul al XVIII-lea. Spiritul acesta filosofic credea că societatea este o mașină, un ceasornic, care se poate întoarce, după reguli precise chiar și de către acela care este străin de alcătuirea lui. Un grup de oameni n'ar represinta decât un grup de ființi omenești, legate material printr'o constituție unde sunt anumite minutare pe care poți să le dai într'o parte sau în alta, fără ca mașina să se strice. Dar societatea omenească este un ceasornic care nu-ți dă voie să umbli la minutare; nu se poate juca cineva cu anumite piese în acest domeniu, foarte delicat. Niciun meșter nu se poate apropia fără o deosebită intuiție de dânsa. Ca să lucrezi cu ea temeinic, trebuie s'o cunoști adânc și, după aceia, nu societatea trebuie adaptată teoriei, ci teoria trebuie adoptată societății.

Este un lucru de care filosofii din secolul al XVIII-lea nu și-au dat sama, și din nefericire întâmplarea a făcut ca această filosofie să conducă Franța la 1789. Marea Revoluție este formată din o serie întreagă de experiențe, care erau perfecte din punctul de vedere al combinațiunilor matematice, dar care au singurul defect că nu puteau asigura societății omenești de atunci nicio fericire, niciun bine și care înlăturau elemente prețioase pentru a substitui forme de acestea împrumutate, care se transmit prin hârtii, stăpânesc prin hârtii și isprăvesc în hârtia mu-

cedă a arhivelor. O veche arhivă ţerănească este totdeauna un colţ de instituţie populară care se vede acolo, şi este o formă fericită în ceia ce priveşte stilul, pe când tot ceia ce am lăsat şi lăsăm noi în arhivele noastre nu are aproape nicio valoare. Dacă voim să colecţionăm, să colecţionăm mai bine hârtie albă, fiindcă tot restul nu are niciun preţ, nefiind decât element mort în legătură cu o formă moartă.

In trecutul care nu era inspirat la noi de revoluţia francesă, şi înainte de filosofii secolului al XVIII-lea, ce forme administrative trăiau la noi?

De sigur că am avut o administraţie. Cuvântul lipsia în vremea aceia, însă esenţialul era să existe lucrul, pe când la noi esenţialul este să existe cuvântul.

Poate câţiva auditori îşi aduc aminte de un moment din viaţa lui Balzac. Balzac, înainte de a fi foarte bogat în datorii, având totuşi bani suficienţi ca să-şi întreţină o mare gospodărie, când nu era încă însurat cu doamna aceia din Polonia care era deprinsă să trăiască altfel de cum trăia el, se gândia să-şi mobileze casa. Şi, fiindcă nu avea cu ce, s'a apucat să scrie pe păreţi, descriind în toate amănuntele mobilele pe care ar fi vrut să le aibă, şi, cum avea multă imaginaţie şi gust, şi-a „mobilat" astfel casa fără nicio cheltuială.

Dar o societate omenească nu trăieşte cu imaginaţia din care trăieşte un romancier. Vine un moment când ea se convinge că lucrurile acestea sunt scrise foarte bine, caligrafic, dar că ele nu există în realitate.

Prin urmare noi n'am avut în vocabularul nostru cuvintele: „administraţie" şi „administrator", dar administraţia nu vine printr'o lege, printr'un regula-

ment ca să ajungă la capăt mai nimic, ci ea începe de jos, din viaţa organică, cu caracter istoric, de la stratul fundamental al poporului, şi după aceia, pe anumite trepte de logică istorică, se ridică până sus.

Caracterul fundamental al vieţii noastre celei vechi şi care constituie titlul nostru de originalitate, deci de mândrie în cursul evului mediu, a ieşit la iveală numai în timpul din urmă. Incet, încet a răsărit o teorie care se poate apăra fiindcă se sprijine pe lucruri controlabile. Ţara noastră, când s'a întemeiat în cea d'intăiu formă a ei, din munţi până la Dunăre, s'a chemat „Domnie a toată Ţara-Românească". Domnia aceasta „a toată Ţara-Românească" corespunde cu o alcătuire locală şi naţională, mărgenită la un teritoriu geografic şi cuprinzând o rasă. Această constituie un lucru foarte important, o superioritate faţă de vecinii noştri, fiindcă aceştia nu aveau un teritoriu. O ţară care să se poată întinde pe orice loc şi cu orice rasă se poate distruge foarte uşor. Astfel, în Peninsula Balcanică erau Sârbii şi Bulgarii, amatori de împărăţii, deci ţeri cu orice rasă şi pe orice teritoriu. Noi însă, am întemeiat Statul nostru în condiţiile cele mai reale, cele mai modeste şi cele mai sigure: numai cât este ţară românească şi numai cât este sălaşul poporului românesc. Un fenomen foarte modern, căci numai istoria modernă se sprijină pe teritorii mărgenite şi pe rasele care au avut o viaţă istorică pe aceste teritorii. Numai în epoca modernă există această determinare.

Ţara noastră nu este isolată, nici unică; numai cât noi represintăm forma cea mai perfectă a acestui fel de organisare. In Europa evului mediu au existat aşa-numitele „Romanii". Cuvântul a început

să circule şi se întrebuinţează, cum se întâmplă dese ori, cu totul alandala. Eu înţeleg prin „Romanii" următorul lucru. In evul mediu, când s'a retras Impăratul roman, în teritoriul părăsit n'a rămas niciun şef tradiţional, ci Impăratul s'a retras şi regele barbar n'a venit încă. Oamenii au trebuit să caute o organisare nouă pentru ei. Noi acum ocupăm orice fel de teritoriu, dar, pe vremea aceia, nu ocupai un ţinut decât atunci când erai sigur că poţi să-l păstrezi şi că-ţi produce ceva.

Atunci oamenii s'au alcătuit de la sine, spontan. Aceste alcătuiri spontane întemeiau grupe de sate în văi sau cetăţi. Cea d'intâiu formă istorică care s'a alcătuit încet, încet şi care are caractere organice este satul stăpânit de „oamenii buni şi bătrâni". La noi „oamenii buni şi bătrâni" au existat până la Fanarioţii cari au introdus la noi forme filosofice. Fanarioţii aceştia au introdus la noi formele filosofiei, apoi ale revoluţiei francese. Această instituţie a „oamenilor buni şi bătrâni" am urmărit-o pretutindeni şi am regăsit-o pretutindeni în organisaţiile acelea care se numesc „Romanii". Şi la Greci există aşa-numitele „gerusii", şi Senatul veneţian a pornit tot de la Sfatul „oamenilor buni şi bătrâni". Ei judecă pricinile şi ieau toate măsurile în ceia ce priveşte satul; nu erau aleşi în friguri electorale şi nici în momente trecătoare de indignare, ci se impuneau prin vrâsta şi prin înţelepciunea lor. Calităţile unui candidat le poate discuta cineva: unii şi le pot atribui, alţii le pot contesta, dar un om tânăr nu se poate face bătrân, iar, când un om bătrân caută să se facă tânăr, se cunoaşte (ilaritate). Prin urmare calităţile de „om bătrân" şi de „om bun" sânt de acelea care vin de la sine; nu trebuie să se facă alegeri. Şi se adună moşnegii şi stau la sfat. Este o

plăcere să-i vadă cineva şi astăzi în sat, cum se aşează la un loc, alături de horă, şi se uită la tineret. Ajunge o vorbă de la moşnegii aceştia când tineretul zburdă prea tare, pentru ca tineretul să se cumineţească; nu strică niciodată să asculţi puţin şi pe câte un moşneag, mai ales când îţi vine să iei câmpii.

Dacă funcţiunea aceasta era rolul obişnuit al „oamenilor buni şi bătrâni", pentru hotărârile cele mari trebuia chemată adunarea satului întreg. Ce formă care satisfăcea toate cerinţile unei societăţi! Chemai adunarea şi atunci se strângea satul întreg. Rostul este în toată Peninsula Balcanică aşa cum apare în lucrarea mea recentă, care cuprinde nişte conferinţe, zăbovite de acum doi, trei ani, ţinute la Paris, despre instituţiile din Sud-Estul Europei[1]. In aceste conferinţe se poate găsi toată documentarea lucrurilor pe care aici nu le pot atinge decât în treacăt.

Aşezămintele acestea se află la Sârbi, la Bulgari mai puţin, pe când la Greci, la Albanesi şi la noi asemenea formaţiuni sânt întemeiate pe base patriarhale. Albanesii, când este să se iea o hotărâre se adună în *„kovent"*, care nu este altceva decât vechiul *conventus*, adunare. Dar la noi toată lumea ştie că în Muntenia bâlciul se mai numeşte şi „nedeie": nedeia este Duminecă, adunarea aceasta făcându-se Dumineca. Se mai zice în Muntenia „sbor", care corespunde cu soborul bisericesc. Tot cu această instituţie fundamentală a „sborului" au lucrat toţi regii sârbi.

Deci noi ne administram, ca în toate celelalte „Romanii", pe basa acestei adunări cu caracter popular,

---

[1] *Les institutions communes du Sud-Est de l'Europe*, Paris, Gamber, 1928.

în sate. Satul era la basă, satul lăsat de Dumnezeu, satul format de la sine. Comuna? Ce însemnează comun? Un număr de case, mai apropiate sau mai depărtate, considerate de la Regulamentul Organic încoace ca o unitate administrativă. In Franţa chiar ce este comuna? Este o fabricaţie a Revoluţiei francese, şi nici până acum ea nu funcţionează în adevăratul înţeles al cuvântului. Cu atât mai puţin comuna are o realitate; ea serveşte la consumare de hârtie şi la îndeplinirea anumitor cerinţe de partid: făgăduieşti la zece oameni o primărie, şi o dai la cine poţi; aceasta este comuna. Dar satul de odinioară era altceva; satul de odinioară însemna o familie. Vine şi se aşează un *moş*, într'un loc necăutat încă din punct de vedere agricol. Moşul aşezat acolo întemeiază o *moşie*. Toţi cei cari se coboară din el sunt *moşneni*. Când vezi un sat Petreşti, înseamnă că a fost un moş Petre care s'a aşezat întâiu pe acel loc şi ai căror urmaşi se numesc de aceia Petreşti. Vă puteţi închipui: când ştiau urmaşii că a fost la început un moş al lor şi că de la el purced toţi cei cari stăpânesc moşia, ce puternică legătură de solidaritate se păstra între ei de atâtea secole. Vă puteţi închipui ce valoare extraordinară putea să o aibă satul acesta organic ai cărui membri ştiau că aparţin aceleiaşi familii.

Dar satul nu poate trăi de sine; intervine aşezarea geografică. Aşezarea aceasta a creat văile. Ţara noastră este o ţară de văi. Districtele noastre din Muntenia sânt create de necesităţi geografice. Satele au format deci *judeţe*, în fruntea cărora stă judele, marele judecător, care era mai presus de „oamenii buni şi bătrâni" din fiecare sat.

Noi în timpurile din urmă am început să ne jucăm cu judeţele; cu cele din Moldova putem să ne jucăm,

fiindcă nu sunt judeţe propriu-zise, ci ţinuturi *(tenutum)*. Moldova este o ţară creată, Muntenia este o ţară desvoltată. Cea mai organică ţară este fără îndoială Ţara-Românească de odinioară, este Muntenia. Aici sunt judeţe formate pe văi; în Moldova au venit Maramurăşeni şi au întemeiat cetăţi; de aceia judeţele din Muntenia sunt lunguieţe, rotunde, au forma naturală a văilor, pe când în Moldova sunt pătrate. Judeţul Roman un pătrat, judeţul Iaşi alt pătrat; pătrat peste pătrat, aceasta e Moldova. Muntenia a avut însă acea desvoltare organică; de la sat a ajuns la judeţ, de la judeţ a ajuns la termenul acesta însuşi de *ţară*, care pentru Muntenia este una singură; ţara de la Argeş, care s'a întins în Răsărit şi Apus.

In Ardeal se păstrează până acum, în graiul poporului, hotarele ţerii de odinioară. „Ardeal" este pădurea regilor, partea smulsă din Ţara-Românească; el se întinde de la Mureş în sus, nu atinge Ţara Bârsei, care era încă a Românilor. La Făgăraş nu era Ardealul; Făgăraşul era Ţara Oltului. La Moţi nu era Ardealul, ci alt colţ, foarte vechiu de Ţară-Românească, un refugiu românesc asediat din toate părţile. Dincolo de Ardeal este Ţara Oaşului, care nu înseamnă decât altă „Muntenie": *havas* este munte. Maramurăşul, Crişana sunt ţeri deosebite de Ardeal.

Prin urmare în chip organic judeţul cuprinde sate, ţara cuprinde judeţe: de-asupra tuturor se ridică *Domnia*. Domnia nu este impusă ca în Moldova, ci este desvoltată şi ea organic, este ultimul termen al unei încete evoluţii istorice. E interesant să ştim ce raporturi au existat între vechile forme patriarcale şi între Domnie, forme pe care Domnia niciodată nu le-a atins. Fiindcă viaţa unei ţeri nu se poate sprijini pe o formă constituţională, ea trebuie să fie viaţă din viaţă. Şi, de câte ori ai viaţă răsărind în cuprin-

BIBLIOTECA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÂNE

sul ţerii, în orice domeniu, Statul trebuie să se închine înaintea acestei vieţi şi să lege viaţa aceasta în chip organic de viaţa sa proprie. Statul să fie suprema formă a unei vieţi organice gradate după necesităţile naţionale. Oricând viaţa aceasta este, ea poate şi trebuie să fie întrebuinţată cu cumineţenie, şi nu distrusă, fiindcă aceasta ar însemna o păgubire a avutului naţional însuşi, ar însemna aruncarea demetică a unei părţi din comoara grămădită de-a lungul veacurilor. Nu câţiva tineri, ca în revoluţia de la 48, nu unii ca aceştia pot să înlocuiască ceia ce secolele au dat, grămădindu-se unul peste altul, în viaţa unui neam.

Domnul cel nou, suprem, se înfăţişa atunci foarte impunător; şi este totdeauna bine să fie cât se poate de impunător Domnul: noi trebuie să căutăm a-l face astfel, chiar când nu este decât un copil mic şi drăgălaş. Anecdote de astea care umblă azi prin gazete bine intenţionate, de altfel, nu sânt bune; vrea cineva să se joace cu copiii, să se joace cu copiii lui. Dar a o face cu copilul acela care, înainte de a fi un copil, este deţinătorul dreptului dinastic şi asupra căruia pluteşte coroana ţerii, stropită cu atâta sânge şi aburită de atâtea lacrămi, este o scădere a demnităţii regale, pe care nu trebuie s'o amestece nimeni în viaţa noastră de fiecare moment. Regele să se ştie cât mai mult şi să se vadă cât mai puţin, aceasta o cere adevărata înţelepciune de Stat.

Domnul cel vechiu era încunjurat de o mare maiestate, şi în datina poporului românesc s'a păstrat cu cea mai mare grijă această maiestate. Era un Impărat bizantin Domnul nostru: ieşirea lui din palat, trecerea lui pe străzi erau adevărate evenimente. In vremea noastră de automobile, din nenorocire, nu mai este aşa, dar trebuie să găsim felul în care se poate

păstra această maiestate a coroanei. Domnul era luat, ce-i drept, dintre boieri, dar din ziua în care era uns, el nu mai părea un om ca şi ceilalţi.

Imi aduc aminte de foarte frumoasele vorbe pe care mi le-a spus cândva aceia care a fost văduva primului Domn al României unite. In momentul când s'au împlinit cinzeci de ani de la Unirea Principatelor, cei cari atunci erau în fruntea ţerii credeau că nu trebuie să se dea o prea multă strălucire amintirii acestui moment. Nu s'a crezut nici aceia că trebuie să-şi aducă aminte cineva că soţia fostului nostru Domnitor este undeva supt acoperiş străin. Atunci am luat eu două studente şi am găsit că era nemerit să ni amintim împreună despre viaţa soţului ei dispărut. Răspunzându-mi micuţa bătrână care fusese Doamna Elena, mi-a spus aceste cuvinte foarte frumoase: „A! Mă plec şi eu înaintea dinastiei care stăpâneşte azi, n'am nimic de plâns, dar este uşor pentru cineva să stăpânească o ţară, când vine din străinătate cu situaţia de principe. Greu a fost cu „Vodă"— ea totdeauna zicea Vodă fostului ei bărbat — „greu a fost cu el, când toată lumea-l cunoştea de o viaţă întreagă, ca, din clipa când a ajuns pe tronul ţerii, să se ridice de-asupra celorlalţi, foşti cunoscuţi şi prieteni." Acesta este marele merit al acestei ţeri, respectul trecutului. Un întreg trecut se păstra în inima ţerii. Şi Domnul, cu tot topuzul lui, se amesteca foarte rar în conducerea efectivă a ţerii. Era un războiu, conducea pe ostaşi; era o judecată, el dădea dreptate; dar să se amestece în treburile ţerii, în tot felul de rosturi ale satelor ori judeţelor, ţinuturilor, nu: toată administraţia aceasta nu intra în atribuţiunile lui.

In ceia ce priveşte pe dregătorii cari-l încunjurau, aceştia aveau diferite rosturi ca ale miniştrilor din

zilele noastre. Dar existența zilnică a unui ministru de astăzi este o întreagă tragicomedie. Un ministru de Instrucție Publică trebuie să se ocupe de lemnele de la cutare școală; trebuie să treacă pe la el geamurile care s'au spart la cealaltă; fiecare om cu o mică neînțelegere trebuie să aștepte zile întregi până ajunge la el, la ministru. Ministrul se cufundă în toate nimicurile vieții noastre, nimicuri care s'ar putea foarte ușor hotărâ la fața locului.

Dar atunci cum se administra țara dacă Domnul nu mergea decât la războiu și la Divan, ori ținea legătura cu străinii, iar Vornicul, Logofătul nu aveau decât funcțiuni de Curte? Țara se administra prin represintanții localnici. Satul se cârmuia cu „oameni buni și bătrâni" și cu *vătămani* (vătăman este o derivare din *Hauptmann*, căpitan). Satul avea toate atribuțiile administrative. Adunarea impositului se făcea de către sat. La noi adunarea impositului este o afacere întreagă. Se întrebuințează atâtea forme până să ajungi la dreptate, împotriva unui imposit prea mare, încât, îndată ce primești acea amabilă hârtie galbenă, iei și plătești, și astfel ajunge cineva, să zicem un biet profesor de Universitate, plătit cum este, a restitui Statului mii de lei pe an ca imposit.

Potrivit cu câștigul fiecăruia în sat se hotăra *cisla*. Trebuiau să plătească *lude*, adecă unități fiscale; satul putea să fie mai mare sau mai mic și putea să aibă săraci sau bogați. Dar să zicem că de o parte era o văduvă care crește zece copii, de alta un bărbat tânăr necăsătorit. Ei bine, după sistemul de astăzi toate acestea nu-l privesc pe Stat, fără a se gândi că acești copii sânt ai dumitale, fiindcă-ți sunt dragi, dar vor trăi mai mult decât dumneata și vor aduce foloase țerii în care trăiesc. Sânt apoi oameni asupra cărora cade o nenorocire. Ce știe Statul fiscal,

care lucrează cu unităţi anonime? Se poate întâmpla ca o întreprindere să se găsească într'un moment delicat şi această întreprindere trebuie cruţată ca să poată dăinui. Statul însă nu ştie decât ceia ce stă scris în condicile sale. Pe când atunci totul se făcea potrivit cu situaţia omului.

Vă dau un exemplu care-mi e duios, ca să vedeţi cum se păstrau la noi, prin obiceiu, acele instituţii vechi. Tatăl mieu, avocat, murise când eram de şase ani şi rămăsese mama fără niciun fel de avere. Atunci toţi boierii din împrejurimi, toată mahalaua noastră boierească a Sf. Paraschiva din Botoşani, ne-a ţinut pe noi, pe mine şi pe fratele mieu, căci vă puteţi închipui că o femeie şi doi copii nu puteau să trăiască din patruzeci de lei pe lună, pensia mamei mele. Şi noi am trăit deci, şi am putut studia, fiindcă exista acest admirabil simţ de solidaritate. Ceia ce înţelegea satul şi târgul şi ceia ce nu înţelege Statul, este acest lucru: marele simţ al solidarităţii omeneşti.

Dar veţi zice că erau şi lucrări de utilitate publică şi era nevoie de organe centrale pentru îndeplinirea lor.

A, atunci interveniau alte elemente. Elementele acestea erau alţi dregători domneşti, ispravnicii. Dar nu cei cunoscuţi, de influenţă austriacă sau după imitaţia organisaţiei filosofice francese. Ispravnicul vechiu nu era un administrator permanent; el fusese ales pentru o „ispravă" anume. Vedea boierul cutare, într'o bună zi, că se opreşte călăreţul domnesc la poarta casei şi bate în mijlocul nopţii sau târziu către seară, apoi coboară călăreţul şi-i dă boierului un plic cu pecetia lui Vodă. Deschide şi citeşte; i se spune că Domnia vrea să facă o mănăstire, sau un pod, sau vrea să strângă provisii pentru Turci,

şi boierul, „credinciosul Domniei Sale", trebuie să facă acest lucru. Pentru o faptă bună ori utilă toată ţara era la disposiţia Domnului, pe când în sistemul acesta parlamentar adus din Anglia este totdeauna o parte din ţară care nu lucrează. Suveranul nu se poate adresa la o mare parte din societate, de ce? Fiindcă această parte din societate nu a reuşit la alegeri. Stau de o parte atâţia oameni destoinici, ca morţi şi li e cu neputinţă să intervie în afacerile Statului, iar, când se întâmplă, casul mieu, de nu scoţi niciodată un mare număr de aderenţi în alegeri, rămâi mort pentru ţară o viaţă întreagă. Rămâi la catedra, la rostul d-tale, stai şi îmbătrânești — şi te îngropi cu ceia ce ai fi putut să dai ţerii.

Un Brâncoveanu, un Ştefan-cel-Mare aveau toată ţara la îndemână; oameni de orice fel puteau fi întrebuinţaţi, la nevoie, la săvârşirea oricării opere de utilitate publică. Domnul alegea ispravnicul care să supravegheze executarea. Iată, mănăstirea Hurezii a fost făcută, cu delegaţie de la Brâncoveanu, de doi boieri, cari s'au succedat unul după altul. Şi vă puteţi închipui că altceva înseamnă o construcţie făcută cu obrazul unui boier şi altceva o construcţie făcută la licitaţie.

Meritul cel mare al vechii administraţii stă în aceasta: că toate formele vii au fost păstrate şi că Domnul a avut la disposiţie, pentru orice, ţara întreagă.

Vă mai dau un exemplu ca să putem trece la ceia ce s'ar putea face în viitor. Iată, am avut un an rău acum, un an rău de pe urma căruia suferim şi o să mai suferim încă. Nu este ca un războiu care să lase, ici şi colo, goluri ce se pot repara în economia unei ţeri, ci este o lipsă generală care se repară foarte greu. Ce am făcut noi în aceste împrejurări? Am

mers acum în urmă în judeţul Dâmboviţa; nu s'a lucrat pământul; te uiţi în toate părţile: pârloagă. In judeţul Prahova, unde nu pot să mă iau după statistici, cum să spun că sămănăturile sunt bune, când văd pământul gol? Ştiu eu cum se fac aceste statistice, chiar când cei cari le întreprind sânt oameni cum se cade. Odată călătoriam cu un prieten pe Bistriţa, un prieten care era administrator de plasă. De-odată a venit un ordin să dea în două zile socoteală de lucrările ce se fac pe acolo. S'a uitat la mine omul, a dat din umeri şi atunci a întrebat şi el pe plutaşi: Oare acolo aşa să fie? Parcă o fi aşa; dar dincolo?... şi aşa până la sfârşit (ilaritate). Da, am văzut eu; un om foarte onest şi a făcut aşa. A pus hârtia în plic, a trimis-o la Bucureşti şi aceasta a întrat în vre-o statistică impunătoare (ilaritate).

Să ne întoarcem însă la lumea de atunci, când obiceiurile cele vechi se păstrau încă. A venit 1821, a venit revoluţia grecească. Moldova era în împrejurări foarte grele: trebuia să se hrănească pe dânsa şi trebuia să hrănească şi armata turcească. Eu am tipărit ordine de-ale lui Ion Sandu Sturza-Vodă, boier de ţară, cepeleag, condus mai mult de Iordachi Drăghici, un străbun al mieu. Vodă a dat ordine ispravnicilor de felul cum trebuie să iasă toată lumea la câmp, ca să se hrănească ţara. Şi a mers toată lumea la câmp, fiindcă ţara era deprinsă să asculte; nu era propagandă de aceia de azi, care spune că Statul nu este nimic şi omul cel mic este totul. Omul cel mic este mare la locul lui, dincolo de locul lui nu este mai nimic.

Au ieşit ispravnicii, au impus să se lucreze, şi toată lumea a lucrat; şi aşa s'a ţinut armata turcească şi Moldova, care a trecut prin anul acela teribil. Cum, de altfel, s'a întâmplat şi acum în urmă, când

BIBLIOTECA ... ITARĂ
BIBLIOTECA ... ...RGA
Cota

ne-au strâns nevoile şi când biata Moldovă avea de hrănit şi poporul de acolo şi pribegii din restul ţerii şi armata românească şi armata rusească.

Atunci am ieşit din frumoasele forme francese ale legislaţiei moderne. Şi credeţi d-voastră că sânt aşa de bucuroşi Francesii că au această lungă tradiţie pe umerii lor? Zău nu. Ei râvnesc la spontaneitatea noastră. Vorbiam cu fostul rector al Academiei din Paris, d. Appel, de anumite încercări pedagogice care se făceau la noi. M'a ascultat şi a zis: „ferice de d-voastră că puteţi să le încercaţi; noi avem o tradiţie aşa de grea că ni sânt mânile legate şi nu putem face adesea nimic nou". Dar altceva este un popor pe care l-a făcut un rege, şi Franţa a fost făcută de regele Franciei şi este deprinsă să trăiască în această disciplină de sus. Noi nu sântem făcuţi de Domnul nostru; Domnii sânt făcuţi de ţara noastră. Noi n'am ieşit din nicio poruncă, ci din lunga noastră desvoltare istorică. Atunci de ce n'am întrebuinţa în momentul de astăzi formele acestei lungi desvoltări?

Trebuie însă să înţelegem că ţara de astăzi nu este ţara cea veche, şi totuşi mulţi n'au înţeles acest lucru: cei din Regat cred că este Regatul cel vechiu, cei din Ardeal cred că este Ardealul de supt Unguri, etc.

De fapt ţara aceasta este astăzi o ţară cu desăvârşire nouă, şi niciuna din formele constituţionale de ieri nu mai pot fi păstrate. Nu se poate conduce o societate care se modifică după o Constituţie fixă; dar această Constituţie poate fi întrecută prin interpretare. Există credinţa că noi putem trece greutatea prin măsuri provisorii. Prin aceste măsuri se face ceia ce s'a făcut la Academia Română, o casă legată de alta, din care nu mai poate ieşi nimic bun prin

adause. Ca să iasă ceva bun, ar trebui să se facă o casă nouă cu caracter unitar. Aşa este România, o casă făcută după planuri deosebite. Ea trebuie refăcută după un singur plan.

Dar după care plan anume? Ardelenii pretind după cel ardelean; li s'a spus că : după câte jertfe am adus noi, nu putem să nu ne transformăm bucuroşi, potrivit cu nu ştiu ce fel de legalitate din Austria. Când este să primească aşezămintele noastre de aici, ei răspund: aceste aşezăminte le faceţi d-voastră în câteva seri. Tot aşa spun şi Bucovinenii: Noi sântem ţara celui mai perfect drept administrativ. Până şi Basarabenii sânt bucuroşi de unele instituţii proprii, pe care nu înţeleg a le sacrifica.

Ce resultă din toate acestea? Resultă că trebuie să le sacrificăm toţi pe toate ale noastre. Şi Ardelenii pe cele ungureşti, şi Bucovinenii pe cele austriace, şi Basarabenii pe cele ruseşti, şi noi pe cele luate după moda Revoluţiei francese.

Atunci de unde să ne inspirăm?

Din trecutul nostru. Acolo trăiesc adevăratele forme de viaţă românească, căci lucrul bun nu moare niciodată, după cum lucrul rău nu trăieşte cu adevărat niciodată; lucrul bun, chiar când l-ai îngropat, stă acolo în pământ şi se ridică oricând îl chemi.

Şi, în al doilea rând, să ne gândim la acele forme organice de astăzi care pot să resiste încă la acţiunea de paralisare a Statului. Dacă găsim undeva o viaţă provincială, ar trebui s'o păstrăm. Dacă găsim în viaţa muncitorească anumite forme originale, formele acestea, dacă sânt, trebuiesc păstrate. Căci toate acestea despovărează Statul.

Statul nu va fi niciodată o adevărată putere activă decât atunci când va fi despovărat de toate inutilităţile care apasă asupra lui.

El samănă cu un soldat încărcat cu muniţiuni, ţinute în spinare, cu o mulţime de arme prinse în brâu, pe care îl trimiţi la atac; sau samănă cu acei musicanţi italieni cari cântă în acelaşi timp din cinci instrumente, din cot, din genunchiu şi mai dau şi din cap ca să iasă o cacofonie de să fugi cât te ţin picioarele.

Statul trebuie să aibă rol mare, dar unul bine determinat. Intru îndeplinirea acestui rol toate puterile vii trebuiesc câştigate şi asociate. Pentru aceasta însă trebuie să recunoaştem aceste puteri vii şi să li dăm o viaţă nouă. Generaţia trecută le-a căutat în cărţi străine şi nu le-a găsit. Din lumea cărţilor care nu sânt pentru noi să ne coborâm la lumea reală de ieri şi de azi.

Am văzut că este o nepotrivire între carte şi realitate? Să închidem cartea; şi să deschidem realitatea. (Aplause prelungite şi îndelung repetate.)

Tipografia
„Datina Românească"
Vălenii-de-Munte

Prețul: lei.